ՔՐԵԱԿԱՆ ԴԱՏԱՎԱՐՈՒԹՅՈՒՆ/CRIMINAL PROCEDURE/УГОЛОВНЫЙ ПРОЦЕСС

https://doi.org/10.59546/18290744-2026.4-6-119

ՎԱՐԱԶԴԱՏ ՍՈՒՔԻԱՍՅԱՆ
Հայ-Ռուսական համալսարանի իրավունքի ինստիտուտի քրեական իրավունքի և քրեական դատավարության իրավունքի ամբիոնի դասախոս, ի.գ.թ.

VARAZDAT SUKIASYAN
PhD in Law,
Lecturer at the Department of Criminal Law and Criminal Procedure Law, Institute of Law and Politics of the Russian-Armenian University

ВАРАЗДАТ СУКИАСЯН
Кандидат юридических наук,
преподаватель кафедры уголовного права и уголовно-процессуального права Института права Российско-Армянского университета
https://orcid.org/0009-0007-5303-6372

IN ABSENTIA ԴԱՏԱՎԱՐՈՒԹՅՈՒՆԸ ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ՔՐԵԱԿԱՆ ԴԱՏԱՐԱՆՈՒՄ

IN ABSENTIA TRIAL AT THE INTERNATIONAL CRIMINAL COURT

СУДЕБНОЕ РАЗБИРАТЕЛЬСТВО IN ABSENTIA В МЕЖДУНАРОДНОМ УГОЛОВНОМ СУДЕ

The research was supported by the Higher Education and Science Committee of MESCS RA (Research project № 25YR-5E005).

Ներածություն

Արդար դատաքննության իրավունքը ճանաչվել է 1948 թվականին ընդունված Մարդու իրավունքների համընդհանուր հռչակագրով և հետագայում ներառվել է բոլոր միջազգային և տարածաշրջանային մարդու իրավունքների փաստաթղթերում: Դրանց շարքում առաջատար նշանակություն ունի 1966 թվականի Քաղաքացիական և քաղաքական իրավունքների միջազգային դաշնագիրը: Այն մարդու իրավունքների առավել լայնորեն վավերացված պայմանագրերից է՝ ունենալով աշխարհի բոլոր տարածաշրջաններից 173 մասնակից պետություն,

ինչպես նաև մշտական մասնագիտացված մարմին՝ Մարդու իրավունքների կոմիտե, որը վերահսկում է դրա դրույթների կատարման ընթացքը: Քաղաքացիական և քաղաքական իրավունքների մասին միջազգային դաշնագրի (ICCPR, 1966 թվականի դեկտեմբերի 16) 14-րդ հոդվածն արդար դատաքննության իրավունքի մեկնարկային կետն ու կազմակերպչական սկզբունքն է: 14-րդ հոդվածը ծառայել է որպես մոդել Եվրոպայի, Ամերիկայի, Աֆրիկայի և արաբական տարածաշրջանի պայմանագրերի, ինչպես նաև Հարավարևելյան Ասիայի պետությունների ասոցիացիայի կողմից ընդունված ոչ պարտադիր հռչակագրի համար[1]: Տարածաշրջանային պայմանագրերում արդար դատաքննության իրավունքի ծավալն ու ձևակերպումները տարբեր են. որոշ բաղադրիչ իրավունքներ ապահովվում են ավելի բարձր մակարդակով, մինչդեռ մյուսները՝ ավելի սահմանափակ կամ ընդհանրապես բացակայում են: Այնուամենայնիվ, ICCPR-ի 14-րդ հոդվածը միջազգային պաշտպանության առանցք և հիմք է ծառայել նաև միջազգային քրեական դատարանների կանոնադրություններում մեղադրյալի իրավունքների ձևավորման համար:

Միջազգային փաստաթղթերը, պայմանագրային մարմինները, ինչպես նաև առկա գիտական գրականությունը ներկայացնում են արդար դատաքննության իրավունքը կազմող բաղադրիչ իրավունքների տարբեր ցանկեր[2]:

ICCPR-ի 14-րդ հոդվածի 1-ին կետը նախատեսում է դատարանների և տրիբունալների առջև հավասարության իրավունքը, ինչպես նաև իրավասու, անկախ և անաչառ դատարանի կողմից արդար և հրապարակային դատաքննության իրավունքը և հրապարակային դատավճիռ՝ սահմանափակ բացառություններով: 14-րդ հոդվածի 2-րդ կետը վերաբերում է անմեղության կանխավարկածին, իսկ 14-րդ հոդվածի 3-րդ կետի (ա)–(գ) ենթակետերը սահմանում են նվազագույն դատավարական երաշխիքները: Առանձին գլուխներ նվիրված են նաև բողոքարկման իրավունքին և իրավական պաշտպանության միջոցներին՝ համապատասխանաբար 14-րդ հոդվածի 5-րդ և 6-րդ կետերի համաձայն: Մեկ այլ գլուխ անդրադառնում է կրկնակի դատապարտման արգելքին (double jeopardy), որն ամրագրված է 14-րդ հոդվածի 7-րդ կետում:

Դատավարությանը ներկա լինելու իրավունքը ներառված չէ ՄԻԵԿ-ում, սակայն այն բխում է արդար դատաքննության իրավունքների այլ բաղադրիչներից, ներառյալ անձամբ կամ փաստաբանի օգնությամբ պաշտպանվելու, թարգմանչի ծառայություններից օգտվելու և անմեղության կանխավարկածի իրավունքները:

Սակայն, մեղադրյալի բացակայությամբ ընթացակարգերի հարցը դեռևս բավարար չափով զարգացած չէ, քանի որ նման դեպքերը համեմատաբար հազվադեպ են միջազգային քրեական իրավունքում:

Հիմնական հետազոտություն

Դատավարությանը ներկա լինելու իրավունք

Չնայած մեղադրյալի՝ դատավարությանը ներկա լինելու իրավունքի հիմնարար նշանակությանը, ազգային իրավակարգերում դրա կիրառման առնչությամբ ձևավորվել է էականորեն տարաբնույթ պրակտիկա: Քաղաքացիական իրավունքի համակարգերին բնորոշ է in

[1] ECHR; ACHR; ACHPR; Arab Charter; ASEAN Declaration.

[2] Օրենքով ստեղծված իրավասու, անկախ և անաչառ դատարանի իրավունք, հրապարակային դատավարության իրավունք, անմեղ համարվելու իրավունք, պաշտպանություն նախապատրաստելու իրավունք, փաստաբան ունենալու իրավունք, անհապաղ դատվելու իրավունք, **ներկա գտնվելու իրավունք**, վկաներին հարցաքննելու իրավունք, թարգմանիչ ունենալու իրավունք, լռության իրավունք, վերաքննության իրավունք, հավասարության իրավունք, կրկնակի վտանգի չենթարկվելու իրավունք:

absentia դատավարությունների թույլատրելիությունը՝ պայմանով, որ վերջինիս ներկայանալու պարագայում երաշխավորվում է գործի վերանայման իրավունքը[3]: Ընդհակառակը, ընդհանուր իրավունքի համակարգերում in absentia դատավարությունները դիտարկվում են որպես սկզբունքորեն անընդունելի՝ բացառությամբ բացառիկ իրավիճակների, մասնավորապես՝ մեղադրյալի ոչ պատշաճ վարքագծի հետևանքով առաջացած ժամանակավոր բացակայության դեպքերի[4]:

Միջազգային քրեական արդարադատության մարմինները, լինելով քաղաքացիական և ընդհանուր իրավունքի համակարգերի տարրեր համադրող հիբրիդային կառուցվածքներ, ցուցաբերում են ոչ միասնական մոտեցում մեղադրյալի in absentia դատավարության թույլատրելիության հարցում: Մասնավորապես, Միջազգային քրեական դատարանը մեղադրյալի ներկայությունը սահմանում է և որպես սուբյեկտիվ իրավունք, և որպես դատավարական պարտականություն, մինչդեռ Լիբանանի հատուկ տրիբունալը միջազգային քրեական արդարադատության համակարգում առանձնանում է in absentia դատավարությունների իրականացումը թույլատրող իր նորմատիվ կարգավորումներով:

Լիբանանի հատուկ տրիբունալի որդեգրած մոտեցումը սկզբնական շրջանում արժանացավ հակասական գնահատականների՝ պայմանավորված այն հանգամանքով, որ Միավորված ազգերի կազմակերպությունը նախորդ միջազգային տրիբունալների ձևավորման ընթացքում հետևողականորեն առաջ էր քաշել այն սկզբունքը, համաձայն որի՝ դատավարությունը չպետք է սկսվի մինչև մեղադրյալի ֆիզիկական ներկայությունը միջազգային դատարանի առջև: Այս դիրքորոշումը մասնավորապես արտացոլվել էր նախկին Յուգոսլավիայի համար ստեղծված միջազգային քրեական տրիբունալի հիմնադրման գործընթացում, որտեղ ընդգծվել էր, որ in absentia դատավարությունների նախատեսումը կարող է հակասել Քաղաքացիական և քաղաքական իրավունքների միջազգային դաշնագրի 14-րդ հոդվածով ամրագրված՝ մեղադրյալի՝ իր ներկայությամբ դատվելու իրավունքին:

Միևնույն ժամանակ, Լիբանանի հատուկ տրիբունալի առաջին նախագահ Անտոնիո Կասեզեի ներկայացրած բացատրական հուշագրում հիմնավորվում էր, որ Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանի և ՄԱԿ-ի մարդու իրավունքների կոմիտեի նախադեպային իրավունքը բազմիցս հաստատել է in absentia դատավարությունների համատեղելիությունն արդար դատաքննության սկզբունքների հետ՝ պայմանով, որ ապահովվում են մեղադրյալի իրավունքների արդյունավետ պաշտպանության համար անհրաժեշտ գործընթացային երաշխիքները[5]:

Վերջնական արդյունքում, Լիբանանի հատուկ տրիբունալի կողմից in absentia դատավարությունների կիրառման սկզբունքը ընդունվեց միջազգային հանրության և շահագրգիռ մասնակիցների կողմից՝ հաշվի առնելով, մասնավորապես, այն հանգամանքը, որ կիրառելի ազգային իրավունքը թույլ էր տալիս նման ընթացակարգեր, ինչպես նաև առկա քաղաքական իրողությունները, որոնց պայմաններում տրիբունալի իրավազորության ներքո ենթադրվող հանցագործությունների մեջ կասկածվող անձանց ձերբակալությունը գործնականում քիչ հավանական էր[6]:

Մեղադրյալի՝ դատավարությանը ներկա գտնվելու իրավունքը Քաղաքացիական և քաղա-

[3] *T. Marauhn,* 'The Right of the Accused to Be Tried in His or Her Presence', in D. Weissbrodt & R. Wolfrum (eds), The Right to a Fair Trial (Springer 1997), 764:
[4] *W. A. Schabas,* The International Criminal Court, A Commentary (2nd edn, OUP 2016), 964– 65:
[5] STL, 'Explanatory Memorandum by the Tribunal's President to Rules of Procedure and Evidence' (2009), §35; see also §§36, 39. See s. 6 (Conditions for Trials in the Absence of the Defendant):
[6] *A. Clooney and P. Webb,* The Right to a Fair Trial in International Law (Oxford University Press, 2021) p. 447:

քական իրավունքների միջազգային դաշնագրում ամրագրված է առանց վերապահումների՝ ի տարբերություն այլ բաղադրիչ իրավունքների, օրինակ՝ հրապարակային դատաքննության իրավունքի: Պետությունները պարտավոր են պահպանել խիստ պայմաններ, երբ իրականացնում են քրեական վարույթ մեղադրյալի բացակայությամբ, այդ թվում՝ ապահովելով վերաքննության (վերադատության) իրավունքը:

Ներկա գտնվելու իրավունքի սահմանափակման նեղ շրջանակներ մշակվել են միջազգային մարմինների նախադեպային իրավունքում: Դրանք ներառում են, մասնավորապես, մեղադրյալի կողմից իրավունքի բացահայտ հրաժարումը, ենթադրյալ հրաժարումը՝ փախուստի դիմելու կամ դատավարությանը խանգարող վարքագծի դրսևորման միջոցով, ինչպես նաև այն դեպքերը, երբ մեղադրյալը չի կարող ներկայանալ հիվանդության պատճառով, կամ երբ դատարանը քննում է ազգային անվտանգությանն առնչվող հարցեր կամ խոցելի վկաների պաշտպանության խնդիրներ: Ներկա գտնվելու իրավունքը տարածվում է դատավարության ամբողջ ընթացքի վրա:

Միջազգային մակարդակում այս իրավունքի բովանդակության սահմանման շրջանակում առաջանում են մի շարք հիմնարար հարցեր, մասնավորապես՝ արդյո՞ք ներկայությունը պետք է դիտարկվի որպես իրավունք, թե նաև պարտականություն, արդյո՞ք այն կարող է ապահովվել տեսաձայնային կապի կամ այլ տեխնոլոգիական միջոցների եղանակով, ինչպե՞ս պետք է երաշխավորվեն պաշտպանության կողմի իրավունքները in absentia դատավարության ընթացքում, ի՞նչ պայմաններով կարող են համարվել իրավաչափ բացահայտ և ենթադրյալ հրաժարումները տվյալ իրավունքից, ինչպե՞ս պետք է կարգավորվի հիվանդ վիճակում գտնվող մեղադրյալների մասնակցությունը, ինչպես նաև՝ in absentia դատավարությունից հետո վերաքննության իրավունքի ապահովման հարցը:

Մեղադրյալի՝ դատավարությանը ներկա գտնվելու իրավունքը ապահովում է, որ վերջինս կարողանա երևալ և լսվել՝ ինչպես անմիջականորեն, այնպես էլ իր պաշտպանի միջոցով, ինչպես նաև հետևել դատավարության ընթացքին և արդյունավետորեն մասնակցել դրան[7]: Այս իրավունքը հնարավորություն է տալիս լիարժեք իրագործելու արդար դատաքննության այլ բաղադրիչ իրավունքներ, ինչպիսիք են վկաներին հարցաքննելու իրավունքը և անձամբ պաշտպանվելու իրավունքը[8]: Բացի դրանից՝ այն դեպքերում, երբ մեղադրյալը ցուցմունք է տալիս դատավարության ընթացքում, նրա ներկայությունը հնարավորություն է տալիս դատարանին «ստուգելու նրա հայտարարությունների ճշգրտությունը և համադրելու դրանք տուժողի, ինչպես նաև վկաների ցուցմունքների հետ»: Այսպիսի ստուգման, համադրման և գնահատման գործընթացը բարձրացնում է հանրության վստահությունը արդարադատության իրականացման նկատմամբ:

Մեղադրյալի՝ ներկա գտնվելու իրավունքը ուղղակիորեն ամրագրված չէ Մարդու իրավունքների եվրոպական կոնվենցիայում կամ Մարդու և ժողովուրդների իրավունքների աֆրիկյան խարտիայում, սակայն այն բխեցվել է արդար դատաքննության այլ բաղադրիչ իրավունքներից՝ ներառյալ արդար դատաքննության, անձամբ կամ պաշտպանի միջոցով պաշտպանվելու, թարգմանչի օգնությունից օգտվելու և անմեղության կանխավարկածի իրավունք-

[7] ECtHR (GC), Zana v. Turkey (69/ 1996/ 688/ 880), 25 November 1997, §68:
[8] ECtHR, Poitrimol v. France (App. no. 14032/ 88), 23 November 1993, §35. Տե՛ս նաև ECtHR, Sigurþórsson v. Iceland (App. no. 38797/ 17), 16 July 2019, §42; ECtHR, Lazu v. Republic of Moldova (App. no. 46182/ 08), 5 July 2016, §42. Cf. ECtHR, Popa v. Romania (App. no. 1814/ 11), 18 February 2020, §§45– 47. Տե՛ս հաջորդիվ ICC, Prosecutor v. Ruto et al. (ICC- 01/ 09- 01/ 11 OA 5), Judgment on the Appeal of the Prosecutor against the Decision of Trial Chamber V(a) of 18 June 2013 entitled 'Decision on Mr Ruto's Request for Excusal from Continuous Presence at Trial', 25 October 2013 (այսուհետ: 'ICC Ruto Appeal Judgment of 25 October 2013'), §§47– 49:

ներից[9]: Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանը արձանագրել է, որ ներկա գտնվելու իրավունքը հանդիսանում է «արդար դատաքննության» բաղադրիչ՝ ըստ Եվրոպական կոնվենցիայի 6(1) հոդվածի՝ ընդգծելով, որ «դժվար է պատկերացնել, թե ինչպես կարող է մեղադրյալը իրականացնել իր իրավունքները … առանց դատավարությանը ներկա գտնվելու»: Դատարանը նաև շեշտել է, որ քրեական գործով մեղադրյալի ներկայությունը դատարանում ապահովելու պարտավորությունը հանդիսանում է 6-րդ հոդվածի էական պահանջներից մեկը[10]: Այս իրավունքը նաև ուղղակիորեն ամրագրված է Եվրոպական միության օրենսդրության մեջ, որը պարտադրում է անդամ պետություններին ապահովել, որ կասկածյալներն ու մեղադրյալներն ունենան դատավարությանը ներկա գտնվելու իրավունք[11]:

Ի տարբերություն վերը նշվածի, ներկա գտնվելու իրավունքը ներառված չէ Մարդու իրավունքների ամերիկյան կոնվենցիայում և բացահայտորեն չի ճանաչվել որպես արդար դատաքննության բաղադրիչ՝ միջամերիկյան մարմինների նախադեպային իրավունքում: Այնուամենայնիվ, այն կարող է դիտարկվել որպես ներհատուկ այնպիսի իրավունքներին, ինչպիսիք են «դատաքննության իրավունքը», մեղադրյալի՝ «անձամբ պաշտպանվելու իրավունքը», «դատարանում ներկայացված վկաներին հարցաքննելու իրավունքը», «հրապարակային դատաքննության իրավունքը», ինչպես նաև անձնական ազատության իրավունքը[12]: Քանի որ ներկա գտնվելու իրավունքը սերտորեն կապված է այս իրավունքների հետ, միջամերիկյան համակարգում դրա պաշտպանության էական թուլացում չի դիտվում:

Ամերիկյան կոնվենցիայում այս իրավունքի բացակայությունը պետք է դիտարկել այն հանգամանքի լույսի ներքո, որ Լատինական Ամերիկայի դատարաններում դատավարությունները հաճախ հիմնված են գրավոր ընթացակարգերի վրա: Այդ պատճառով միջամերիկյան դատարանը նշել է, որ դատաքննության իրավունքը պարտադիր չէ, որ բոլոր դեպքերում իրականացվի բանավոր ձևով, թեև որոշ վարույթներում դա կարող է անհրաժեշտ լինել[13]: Ներկա գտնվելու իրավունքը նույնպես բացակայում է Հարավարևելյան Ասիայի մարդու իրավունքների հռչակագրում և Մարդու իրավունքների արաբական խարտիայում:

<u>«Ներկա լինելը իրավո՞ւնք, թե՞ պարտականություն»</u>

Մեղադրյալի ներկայությունն ընկալվում է որպես նրա իրավունք՝ ներկա գտնվելու իր դատավարությանը, ինչը ենթադրում է, որ նա կարող է հրաժարվել այդ իրավունքից և որոշել չներկայանալ[14]:

Մարդու իրավունքների կոմիտեն ներկայությունը դիտարկում է որպես մեղադրյալի իրավունք և նշել է, որ մեղադրյալները ոչ միայն «իրավունք ունեն» ներկա գտնվելու, այլ նաև

[9] ECtHR, Colozza v. Italy (App. no. 9024/ 80), 12 February 1985, §27. See also ECtHR (GC), Hermi v. Italy (App. no. 18114/ 02), 18 October 2006, §§58– 59; ECtHR (GC), Sejdovic v. Italy (App. no. 56581/ 00), 1 March 2006, §81; ECtHR, T. v. Italy (App. no. 14104/ 88), 12 October 1992, §26; ECtHR, Brozicek v. Italy (App. no. 10964/ 84), 19 December 1989, §45 (as evidenced by the 'object and purpose of [Article 6] taken as a whole').
COE, Report of the Committee of Experts on Human Rights to the Committee of Ministers (1970) H(70)7, 39:

[10] ECtHR, Stoichkov v. Bulgaria (App. no. 9808/ 02), 24 March 2005, §56:

[11] Directive (EU) 2016/ 343 of the European Parliament and of the Council of 9 March 2016 on the strengthening of certain aspects of the presumption of innocence and of the right to be present at the trial in criminal proceedings (hereinafter: 'EU Presence Directive') Art. 8(1). See also §33:

[12] IACtHR, Herrera Espinoza v. Ecuador (Series C, no. 316), 1 September 2016, §174, Տես նաև՝ IACtHR, Constitutional Tribunal v. Ecuador (Series C, no. 268), 28 August 2013, §181:

[13] IACtHR, Apitz Barbera v. Venezuela (Series C, no. 182), 5 August 2008, §75. See also IACtHR, Palamara- Iribarne v. Chile (Series C, no. 135), 22 November 2005, §167:

[14] *C. H. Wheeler,* 'Right or Duty? Is the Accused's Presence at Trial a Right or a Duty Under International Criminal Law?' (2017) 28 Criminal Law Forum 99, 101ff:

կարող են «հրաժարվել իրենց ներկայության իրավունքի իրականացումից»[15]: Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանը որդեգրել է համանման, սակայն առավել զգուշավոր մոտեցում[16]: Այն դիտարկում է ներկա գտնվելու իրավունքը որպես «դատաքննության իրավունքի» բաղադրիչ, միևնույն ժամանակ ընդգծելով, որ «արդար քրեական գործընթացի շահերից ելնելով՝ վճռորոշ նշանակություն ունի մեղադրյալի ներկայությունը»[17]: Դատարանը, հետևաբար, արձանագրել է, որ օրենսդիրը պետք է կարողանա կանխել անհիմն բացակայությունները: Այն ընդունել է նաև, որ դատարան չներկայանալու համար կարող են կիրառվել «պատժամիջոցներ», պայմանով, որ դրանք համաչափ լինեն տվյալ գործի հանգամանքներին: Անհամաչափ են համարվում այնպիսի միջոցները, որոնք, օրինակ, սահմանափակում են իրավաբանական օգնության իրավունքը, քանի որ մեղադրյալը չի կորցնում իր պաշտպան ունենալու իրավունքը դատարան չներկայանալու պատճառով[18]:

Միջազգային քրեական դատարանների պրակտիկայում առկա են տարաձայնություններ այն հարցում, թե արդյո՞ք մեղադրյալի ներկայությունը հանդիսանում է իրավունք, թե՞ նաև պարտականություն: Միջազգային քրեական դատարանից բացի այլ միջազգային դատարանները այն դիտարկում են որպես իրավունք[19]: Սակայն ICC-ն ներկայությունը գնահատում է միաժամանակ որպես իրավունք և պարտականություն, ինչը նշանակում է, որ մեղադրյալը կարող է հարկադրվել ներկայանալ, օրինակ՝ ձերբակալության միջոցով: ICC-ն նշել է, որ թեև «անվիճելի է, որ դատավարությանը ներկայությունը մեղադրյալի իրավունք է» և այն կարող է կամավոր հրաժարվել միջազգային իրավունքի շրջանակում[20], միևնույն ժամանակ նրա կանոնադրությունը նախատեսում է առանձին դրույթ, համաձայն որի՝ մեղադրյալը «*պետք է ներկա գտնվի դատավարության ընթացքում*»: Դատարանի մեկնաբանությամբ՝ կանոնադրությունը հստակորեն հաստատում է, որ մեղադրյալի ներկայությունը նաև պարտականություն է, որը կարող է ապահովվել հարկադրանքի միջոցներով, եթե նա կամավոր չի ներկայանում[21]: Ավելին, այս պարտականությունը ենթադրում է դատավարության ընթացքում շարունակական ներկայություն: Միայն «բացառիկ հանգամանքներում» ICC-ն կարող է իր հայեցողությամբ ազատել մեղադրյալին շարունակական ներկայության պահանջից՝ case-by-case basis գնահատման հիման վրա: Նման բացառիկ հանգամանք է ճանաչվել այն իրավիճակը, երբ երկու մեղադրյալներ ստիպված էին կատարել «արտակարգ հանրային պարտականություններ», քանի որ նրանք զբաղեցնում էին Քենիայի նախագահի և փոխնախագահի պաշտոնները[22]:

Մեղադրյալի՝ դատավարությանը ներկա գտնվելու իրավունքն արդար դատաքննության

[15] HRC, General Comment No. 32 (2007), §36. Տես նաև HRC, Mbenge v. Democratic Republic of the Congo (Comm. no. 16/ 1977), 25 March 1983, §14.1:
[16] ECtHR, Neziraj v. Germany (App. no. 30804/ 07), 8 November 2012, §47; ECtHR, Poitrimol v. France (App. no. 14032/ 88), 23 November 1993, §35:
[17] ECtHR, Poitrimol v. France (App. no. 14032/ 88), 23 November 1993, §35; ECtHR, Cani v. Albania (App. no. 11006/ 06), 6 March 2012, §49; ECtHR, Pietiläinen v. Finland (App. no. 13566/ 06), 22 September 2009, §31; ECtHR, Stoichkov v. Bulgaria (App. no. 9808/ 02), 24 March 2005, §55:
[18] ECtHR (GC), Sejdovic v. Italy (App. no. 56581/ 00), 1 March 2006, §92. See also ECtHR, Cani v. Albania App. no. 11006/ 06), 6 March 2012, §49; ECtHR, Pietiläinen v. Finland (App. no. 13566/ 06), 22 September 2009, §31; ECtHR, Stoichkov v. Bulgaria (App. no. 9808/ 02), 24 March 2005, §55; ECtHR, Poitrimol v. France (App. no. 14032/ 88), 23 November 1993, §35:
[19] ICTR, Prosecutor v. Nahimana et al. (ICTR- 99- 52- A), Judgment, 28 November 2007 (hereinafter: 'ICTR Nahimana Appeal Judgment of 28 November 2007'), §§94–116:
[20] ICC Ruto Decision of 18 June 2013, §§35, 37 (citing ECtHR jurisprudence in n 6); ICTR Nahimana Appeal Judgment of 28 November 2007, §107:
[21] ICC, Prosecutor v. Gbagbo et al. (ICC- 02/ 11- 01/ 15- 1355- Red):
[22] ICC RPE Rule 134quater; ICC, Prosecutor v. Kenyatta (ICC- 01/ 09- 02/ 11):

հիմնարար տարրերից մեկն է, որն ամրագրված է Քաղաքացիական և քաղաքական իրավունքների միջազգային դաշնագրի 14-րդ հոդվածում և զարգացվել է միջազգային ու տարածաշրջանային իրավունքի շրջանակում: Այն ապահովում է մեղադրյալի արդյունավետ մասնակցությունը դատավարությանը և սերտորեն կապված է պաշտպանության այլ հիմնարար իրավունքների իրականացման հետ:

Միևնույն ժամանակ, միջազգային և տարածաշրջանային իրավական համակարգերում առկա է էական տարբերակված մոտեցում այս իրավունքի բնույթի և սահմանափակումների վերաբերյալ: Թեև գերակշռող դիրքորոշմամբ այն դիտարկվում է որպես մեղադրյալի իրավունք, որոշ համակարգեր, մասնավորապես Միջազգային քրեական դատարանը, այն մեկնաբանում են նաև որպես պարտականություն, ինչը ենթադրում է ներկայության հարկադիր ապահովման հնարավորություն և սահմանափակում է այդ իրավունքից հրաժարվելու շրջանակը:

Բացի դրանից՝ in absentia դատավարությունների թույլատրելիությունը մնում է բացառիկ և խիստ պայմանավորված երևույթ, որի կիրառումը սահմանափակվում է նեղ շրջանակներով և ուղեկցվում է դատավարական երաշխիքների ապահովման պարտադիր պահանջով: Այս համատեքստում Լիբանանի հատուկ տրիբունալը բացառություն է՝ իր ավելի լայն մոտեցմամբ, մինչդեռ միջազգային իրավունքի ընդհանուր միտումը շարունակում է նախապատվությունը տալ մեղադրյալի ֆիզիկական ներկայությանը:

Վերջիվերջո, կարելի է եզրակացնել, որ մեղադրյալի ներկայության իրավունքը, լինելով արդար դատաքննության առանցքային բաղադրիչ, զարգանում է որպես բարդ և բազմաշերտ ինստիտուտ, որի բովանդակությունը ձևավորվում է ինչպես իրավական նորմերի, այնպես էլ գործնական և քաղաքական իրողությունների փոխազդեցության արդյունքում:

<u>In absentia դատավարությունը մեղադրանքի հաստատման փուլում</u>

Թեև մեղադրյալի՝ դատավարությանը ներկա գտնվելու իրավունքը Քաղաքացիական և քաղաքական իրավունքների միջազգային դաշնագրի 14-րդ հոդվածում ամրագրված է առանց վերապահումների, Մարդու իրավունքների կոմիտեն արձանագրել է, որ այդ դրույթը «և 14-րդ հոդվածում ամրագրված պատշաճ դատավարության այլ պահանջները չեն կարող մեկնաբանվել այնպես, որ in absentia դատավարությունները մշտապես անթույլատրելի համարվեն՝ անկախ մեղադրյալի բացակայության պատճառներից»[23]: Նմանապես, Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանը նշել է, որ «մեղադրյալի բացակայությամբ իրականացվող դատավարությունները ինքնին չեն հակասում» արդար դատաքննության իրավունքին[24]:

Այնուամենայնիվ, որպեսզի in absentia դատավարությունը համարվի արդար դատաքննությանը համապատասխան, անհրաժեշտ է պահպանել մի շարք պարտադիր պայմաններ.

(i) պետությունը պարտավոր է պատշաճ կերպով տեղեկացնել մեղադրյալին դատավարության մասին,

(ii) պետությունը պարտավոր է դատարանին հանձնել իր հսկողության տակ գտնվող մեղադրյալին,

(iii) պետությունը պարտավոր է ապահովել մեղադրյալի պաշտպանության իրավունքները, ներառյալ՝ պաշտպանի ներկայություն, և

(iv) պետությունը պարտավոր է տրամադրել վերաքննության հնարավորություն, եթե մեղադրյալը ներկայանա և չապացուցվի, որ նա հրաժարվել է ներկա գտնվելու իր իրավունքից կամ դիտավորությամբ խուսափել է դատավարությունից[25]:

[23] HRC, Mbenge v. Democratic Republic of the Congo (Comm. no. 16/ 1977), 25 March 1983, §14.1:
[24] ECtHR (GC), Sejdovic v. Italy (App. no. 56581/ 00), 1 March 2006, §82:
[25] HRC, Maleki v. Italy (Comm. no. 699/ 1996), 15 July 1999, §§9.2– 9.4; ECtHR (GC), Sejdovic v. Italy (App.

Միջազգային քրեական դատարանի Նախադատական III պալատը 2024 թվականի դեկտեմբերի 12-ին «Դատախազն ընդդեմ Ջոզեֆ Քոնիի» գործով նշանակել էր մեղադրանքների հաստատման լսումը, որը տեղի ունեցավ 2025 թվականի սեպտեմբերի 9-ին in absentia եղանակով: Պալատը սահմանել է նշված ամսաթիվը՝ հաշվի առնելով իր պարտականությունը՝ ապահովելու բավարար ժամանակահատված՝ (i) Մեղադրանքի կողմի համար՝ պատշաճ կերպով իրականացնելու առանձին որոշումներով տրված ցուցումները՝ ապացույցների բացահայտման և մեղադրանքների փաստաթղթի վերաներկայացման վերաբերյալ, և (ii) Պաշտպանության կողմի համար՝ պատշաճ պատրաստվելու մեղադրանքների հաստատման լսմանը:

Ինչ վերաբերում է in absentia վարույթ իրականացնելու համար անհրաժեշտ «հիմնավոր պատճառի» (good cause) առկայությանը՝ համաձայն Դատարանի ընթացակարգային 125(1) կանոնի, մեղադրանքի կողմը ներկայացրել էր երեք հիմնական հիմնավորում.

(i) դատավարության շարունակումը, անկախ մեղադրյալի երկարատև փախուստից, ցույց կտա, որ արդարադատությունը չի կարող խափանվել,

(ii) նման վարույթը կարող է խթանել միջազգային հանրության ջանքերը՝ մեղադրյալին հայտնաբերելու և ձերբակալելու ուղղությամբ, ինչպես նաև թույլ կտա գործը անմիջապես տեղափոխել դատաքննության փուլ նրա ձերբակալման դեպքում, և

(iii) կստեղծի հնարավորություն զոհերի համար արտահայտելու իրենց դիրքորոշումն ու մտահոգությունները:

Հռոմի կանոնադրությունը նախատեսում է, որ նախադատական փուլում մեղադրանքների հաստատման վարույթը կարող է իրականացվել կասկածյալի բացակայությամբ՝ որոշակի պայմանների առկայության դեպքում: Տվյալ գործով Պալատը գտել է, որ՝ (i) պարոն Քոնին հանդիսանում է անձ, որը «չի կարող հայտնաբերվել»՝ Հռոմի կանոնադրության 61(2)(բ) հոդվածի իմաստով, (ii) ձեռնարկվել են բոլոր ողջամիտ քայլերը՝ ապահովելու նրա ներկայությունը և նրան տեղեկացնելու մեղադրանքների ու լսման ամսաթվի մասին (սկզբնապես նշանակված՝ 2024 թվականի հոկտեմբերի 15-ին, և այժմ՝ 2025 թվականի սեպտեմբերի 9-ին), և (iii) առկա են հիմքեր՝ լսումը անցկացնելու in absentia կարգով[26]:

Հռոմի կանոնադրության 61-րդ հոդվածով նախատեսված մեղադրանքների հաստատման վարույթն ակնհայտորեն այնպիսի գործընթաց է, որտեղ կասկածյալի իրավունքների լիարժեք չապահովումը կարող է հանգեցնել լուրջ վնասների հետագա դատավարության ընթացքում: Ի տարբերություն նախաքննության փուլում կիրառվող *ex parte* ընթացակարգերի, որտեղ դատախազը ներկայացնում է ձերբակալման օրդերի կամ ծանուցման միջնորդություն և մեղադրանքների փաստաթուղթ, նախադատական փուլում գործընթացի առանցքը տեղափոխվում է քննությունից դեպի մեղադրանք, ինչը պահանջում է անցում միակողմանի ընթացակարգերից դեպի կասկածյալի իրավունքների ուժեղացված պաշտպանություն: Հենց այս փուլում է, որ իրավունքների չապահովումը կարող է էականորեն վնասել ապագա դատաքննության արդարությանը:

Մեղադրանքների հաստատման վարույթի հիմնական նպատակը կայանում է նրանում, որ «ապահովվի անձանց իրավունքների պաշտպանությունը՝ երաշխավորելով, որ գործերը և մեղադրանքները փոխանցվում են դատաքննության միայն այն դեպքում, երբ դրանք հիմնավորված են բավարար ապացույցներով»:

Մեղադրանքների հաստատման վարույթը նաև ապահովում է, որ «գործի շրջանակները հստակ սահմանվեն դատաքննության համար»: Հռոմի կանոնադրության 74(2) հոդվածը սահ-

no. 56581/ 00), 1 March 2006, §§81– 95:

[26] Situation in The Republic of Uganda in the case of the Prosecutor v. Joseph Kony, ICC-02/04-01/05 12 December 2024:

մանափակում է դատավճռի հիմքում ընկած փաստերը միայն հաստատված մեղադրանքներով, իսկ Դատարանի կանոնակարգի 55-րդ կանոնը թույլ է տալիս միայն իրավական որակման սահմանափակ փոփոխություն՝ առանց փաստերի շրջանակը ընդլայնելու: Վերաքննիչ պալատը ընդգծել է, որ դատաքննության ընթացքում գործի փաստերը և մեղադրանքները խիստ սահմանափակվում են նախադատական պալատի կողմից հաստատված շրջանակներով, և դատական պալատը չի կարող անտեսել կամ չեղարկել այդ մեղադրանքները[27]:

Մեղադրանքների հաստատման վարույթի այս կարևոր վերահսկողական դերը չի նվազում նույնիսկ այն դեպքում, երբ լսումներն անցկացվում են in absentia: Ընդհակառակը, հենց այս հանգամանքներն են հիմք հանդիսացել, որ նախադատական պալատը Քոնիի գործում ընդգծի, որ ICC-ի կանոնադրության «հիմնական դիրքորոշումն» այն է, որ կասկածյալը պետք է ներկա լինի նման լսումներին՝ հաշվի առնելով դրանց կարևորությունը և ազդեցությունը ապագա դատավարության վրա: Թեև Վերաքննիչ պալատը ընդունել է այս մոտեցումը, այն խուսափել է կասկածյալի նյութական իրավունքների՝ մասնավորապես ներկա գտնվելու իրավունքի, խորքային քննարկումից՝ սահմանափակվելով այն դիտարկմամբ, որ կասկածյալը հետագայում կկարողանա օգտվել Հռոմի կանոնադրության 67-րդ հոդվածով նախատեսված իրավունքներից:

Թեև Հռոմի կանոնադրության 61(2)(բ) հոդվածը սահմանափակվում է միայն այն պահանջով, որ ձեռնարկվեն «ողջամիտ քայլեր … անձին մեղադրանքների մասին տեղեկացնելու համար», և թե՛ Նախադատական պալատ II-ը, թե՛ III-ը գտել են, որ կասկածյալի իրական տեղեկացվածությունը իր դեմ վարույթի վերաբերյալ պարտադիր չէ, այս մոտեցումը ակնհայտորեն հակասում է հաստատված մարդու իրավունքների իրավունքի սկզբունքներին:

Այս մոտեցումը նաև հակասում է Միջազգային քրեական դատարանի Վերաքննիչ պալատի դիրքորոշմանն[28] առ այն, որ անձի դատարան չներկայանալը ինքնին չի կարող դիտարկվել որպես ներկա գտնվելու իրավունքից լռելյայն հրաժարում: Դատարանը կարողացավ խուսափել այս խնդրի մանրամասն քննարկումից Քոնիի գործով, հավանաբար այն պատճառով, որ առկա էին բավարար ապացույցներ՝ վկայող այն մասին, որ կասկածյալը տեղյակ էր իր ձերբակալման օրդերի մասին: Այնուամենայնիվ, նույնը չի կարելի ասել այն հարցի վերաբերյալ, թե արդյոք նա իրականում տեղեկացված էր մեղադրանքների հաստատման վարույթի անցկացման մասին:

<u>«De novo քննությունը միջազգային և ազգային մակարդակներում»</u>

<u>Միջազգային մակարդակ</u>

Մարդու իրավունքների միջազգային իրավունքի համաձայն՝ այն դեպքում, երբ in absentia դատավարություն է իրականացվել առանց մեղադրյալի միանշանակ կերպով հրաժարման, ապա այդ խախտումը կարող է վերացվել, եթե մեղադրյալը ունենա իր ներկայությամբ լիարժեք վերաքննության իրավունք: Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանը, Մարդու և ժողովուրդների իրավունքների Աֆրիկյան հանձնաժողովը և Եվրոպական միության օրենսդրությունը նման վերաքննությունը բնութագրել են որպես մեղադրանքի էության «նոր քննություն» (fresh determination of the merits)[29]: Լիբանանի հատուկ տրիբունալի կանոնադրությու-

[27] Decision on the Prosecutor's Appeal against the 'Decision on the Prosecution's Request to Amend the Updated Document Containing the Charges pursuant to Article 61(9) of the Statute', Ruto and Sang (ICC-01/09-01/11-1123), Appeals Chamber, 13 December 2013, § 29; Judgment on the Appeal of Mr Jean-Pierre Bemba Gombo against Trial Chamber III's 'Judgment pursuant to Article 74 of the Statute', Bemba (ICC-01/05-01/08-3636-Red), Appeals Chamber, 8 June 2018, §§ 114–115:

[28] Ruto and Sang OA5 Judgment, supra note 31, § 54.

[29] HRC, Maleki v. Italy (Comm. no. 699/ 1996), 15 July 1999, §9.5 (violation of Art. 14(1)). See also HRC, Concluding

նը նախատեսում է, որ in absentia դատապարտված մեղադրյալը, որը չի նշանակել իր ընտրությամբ պաշտպան, ունի իր ներկայությամբ վերադատվելու իրավունք նույն տրիբունալի առջև, եթե չի ընդունում դատավճիռը:

Եվրոպական դատարանը արձանագրել է, որ ներկա գտնվելու իրավունքի խախտման դեպքում ամենահամապատասխան վերականգնողական միջոցը «սկզբունքորեն հանդիսանում է *de novo* դատաքննությունը կամ վարույթի վերաբացումը՝ համապատասխանաբար և Մարդու իրավունքների եվրոպական կոնվենցիայի 6-րդ հոդվածի պահանջներին համապատասխան»: Դատարանը նաև նշել է, որ in absentia դատավարությունից հետո վերաքննության իրավունքը գնահատելիս ազգային մարմինները կարող են ուսումնասիրել, թե արդյոք գործի նյութերում առկա են հանգամանքներ, որոնք ցույց են տալիս, որ մեղադրյալի բացակայությունը պայմանավորված է եղել նրա կամքից անկախ հանգամանքներով:

Միևնույն ժամանակ, ազգային մարմինները չեն կարող ապացուցման բեռը դնել մեղադրյալի վրա՝ պահանջելով ապացուցել, որ նա չի փորձել խուսափել արդարադատությունից կամ որ իր բացակայությունը պայմանավորված է եղել անհաղթահարելի ուժով (force majeure): Ի հակադրություն, Աֆրիկյան հանձնաժողովի արդար դատաքննության սկզբունքները կարծես թե նման բեռը դնում են մեղադրյալի վրա՝ սահմանելով նրա «իրավունքը դիմելու վարույթի վերաբացման համար՝ ապացուցելով, որ ծանուցումը եղել է անբավարար, չի հանձնվել անձամբ իրեն, կամ որ իր չներկայանալը պայմանավորված է եղել իր վերահսկողությունից դուրս արտակարգ հանգամանքներով»[30]:

Ազգային մակարդակ

Մեղադրյալի բացակայությամբ իրականացվող վարույթը, այն է հեռակա վարույթը ՀՀ իրավական համակարգ է ներմուծվել դեռևս 2021 թվականին նախկին քրեական դատավարության օրենսգրքի պայմաններում[31]: Սկզբնական շրջանում իրավակիրառ պրակտիկայում հարց էր առաջացել թե արդյո՞ք կարելի է նախկինում հարուցված քրեական գործերով իրականացնել հեռակա վարույթ, երբ գործի հարուցման պահին այդ ինստիտուտն առկա չի եղել: Այս հարցին անդրադարձավ Վճռաբեկ դատարանը *Մանուկ Խաչատրյանի* գործով որոշմամբ, արձանագրելով, որ ՀՀ նախկին քրեական դատավարության օրենսգրքի 4-րդ հոդվածի իմաստով **«սկսված վարույթ»** եզրույթը պետք է մեկնաբանել ոչ թե լայն՝ քրեական վարույթ սկսված լինելու (քրեական գործ հարուցված լինելու), այլ ավելի նեղ՝ կոնկրետ այն իրավահարաբերությունը **սկսված լինելու** իմաստով, որը կարգավորում է քրեադատավարական կիրառվող նորմը: Այդ համատեքստում Վճռաբեկ դատարանն արձանագրել է, որ դատավարության որևէ փուլում օրենսդրությամբ նոր քրեադատավարական ինստիտուտ նախատեսելով, ինքնին, անձի վիճակը չի կարող վատթարանալ, եթե այդ ինստիտուտով նախատեսված իրավահարաբերությունն անձի և պետության միջև դեռևս սկսված չի եղել: Դեռ

Observations, Croatia (2009) UN Doc. CCPR/ C/ HRV/ CO/ 2, §11; ECtHR, Maksimov v Azerbaijan (App. no. 38228/ 05), 8 October 2009, §46 and operative provisions (violation of Art. 6(1)); ECtHR (GC), Sejdovic v. Italy (App. no. 56581/ 00), 1 March 2006, §§82, 86 (violation of Art. 6(1)); ECtHR, Colozza v. Italy (App. no. 9024/80), 12 February 1985, §29 (violation of Art. 6(1)):

[30] ACmHPR Principles on Fair Trial in Africa Principle N(6)(c)(ii). Տես նաև CoM of the COE Resolution (75)11 on the criteria governing proceedings held in the absence of the accused, 21 May 1975, §§1– 9: In absentia դատված անձը ունի վերադատության իրավունք, եթե կարողանա ապացուցել, որ իր բացակայությունը և այդ մասին դատարանին չտեղեկացնելը պայմանավորված են իր վերահսկողությունից դուրս գտնվող պատճառներով:

[31] Հայաստանի Հանրապետությունում հեռակա վարույթի գործարկման ցուցանիշները խոսուն են նվազման առումով, մասնավորապես՝ 2022 թվականից մինչ օրս մինչդատական քրեական վարույթի ընթացքում իրականացվել է 125 հեռակա քրեական վարույթ: Մասնավորապես՝ 2022 թվականի ընթացքում իրականացվել է 53 հեռակա վարույթ, 2023 թվականին՝ 34, 2024 թվականին՝ 29, իսկ 2025 թվականին՝ 9-ը:

ավելին, Վճռաբեկ դատարանն արձանագրել է, որ ինքնին հեռակա վարույթը դրա կիրառման՝ օրենքով սահմանված հիմքերով ու պայմաններով հանդերձ, չի ենթադրում անձի վիճակի վատթարացում[32]:

Սա, թերևս բարձր դատարանի առաջին արձագանքն էր հեռակա վարույթի ինստիտուտին, սակայն ոչ վերջին, քանի որ հեռակա վարույթով կայացված և օրինական ուժի մեջ մտած դատական ակտը մեղադրյալի կողմից մեղավորության վիճարկման մասով բողոքարկելու և նոր քննություն ստանալու հնարավորությունները սահմանափակված են: Նշված դեպքում հանրային և մասնավոր շահերի հավասարակշռված պաշտպանության համատեքստում նախապատվությունը տրվել է վերջնական դատական ակտի կայունության և կանխատեսելիության սկզբունքի պահպանմանը[33]: Նման մոտեցումը չի համապատասխանում Եվրոպական դատարանի նախադեպային իրավունքին, այնքանով, որ *Sejdovic v. Italy* գործով, Եվրոպական դատարանն օգտագործել է ըստ էության նոր քննություն (fresh determination) արտահայտությունը[34]: Սա նշանակում է, որ խոսքը ոչ թե վերանայման կամ վերաքննության մասին է, այլ մեղադրանքի վերաբերյալ նոր քննության մասին, որի չապահովումը կհանգեցնի արդարադատության մերժման: Ուստի այն պնդումը, որ նախապատվությունը տրվել է վերջնական դատական ակտի կայունության և կանխատեսելիության սկզբունքի պահպանմանը, չի կարող համարվել իրավաչափ, քանի որ այն իրականացվում է մեղադրյալի պաշտպանության իրավունքի շրջանցմամբ:

<u>Եզրակացություն</u>

Ուսումնասիրությունը ցույց է տալիս, որ մեղադրյալի՝ դատավարությանը ներկա գտնվելու իրավունքը հանդիսանում է արդար դատաքննության առանցքային բաղադրիչ, որը ձևավորվում և զարգանում է միջազգային և ազգային իրավական համակարգերի փոխազդեցության արդյունքում: Չնայած այն հանգամանքին, որ այս իրավունքն ամրագրված է Քաղաքացիական և քաղաքական իրավունքների միջազգային դաշնագրի 14-րդ հոդվածում առանց վերապահումների, դրա կիրառման շրջանակները և սահմանափակումները տարբեր իրավակարգերում շարունակում են մնալ հակասական:

Հատկապես կարևոր է այն, որ in absentia դատավարությունները, թեև սկզբունքորեն չեն համարվում ինքնին անթույլատրելի, կարող են համարվել արդար դատաքննության պահանջներին համապատասխան միայն այն դեպքում, երբ ապահովում են խիստ դատավարական երաշխիքներ, ներառյալ՝ պատշաճ ծանուցումը, պաշտպանության իրավունքի լիարժեք իրականացումը և de novo քննության հնարավորությունը: Այս պահանջները բխում են ինչպես մարդու իրավունքների միջազգային իրավունքի նորմերից, այնպես էլ միջազգային դատական մարմինների նախադեպային իրավունքից:

Միջազգային քրեական արդարադատության համակարգում, մասնավորապես Միջազգային քրեական դատարանի շրջանակում, ձևավորվել է յուրահատուկ մոտեցում, որի համաձայն մեղադրյալի ներկայությունը դիտարկվում է ոչ միայն որպես իրավունք, այլ նաև որպես պարտականություն: Այս մոտեցումը էականորեն տարբերվում է մարդու իրավունքների միջազգային իրավունքի ավանդական ընկալումից և առաջացնում է լուրջ հարցեր՝ կապված իրավունքի էության, դրա հրաժարման պայմանների և դատավարական հավասարակշռության պահպանման հետ:

---

[32] *Մանուկ Խաչատրյանի* գործով Վճռաբեկ դատարանի 2024 թվականի հունիսի 7-ի թիվ ԵԴ/0363/01/22 որոշումը:
[33] ՀՀ քրեական դատավարության նոր օրենսգրքի հայեցակարգային լուծումների, նորարարական մոտեցումների և հիմնական ինստիտուտների մեկնաբանման գործնական ուղեցույց, 2022 թ., էջ 606:
[34] Sejdovic v. Italy (App. no. 56581/ 00), 1 March 2006, §121:

Հատուկ ուշադրության է արժանի մեղադրանքների հաստատման (confirmation of charges) փուլը, որը, իր բնույթով, հանդիսանում է ոչ միայն ընթացակարգային, այլ նաև նյութական նշանակություն ունեցող փուլ: Այն ծառայում է որպես կարևոր ֆիլտր՝ ապահովելով, որ միայն բավարար ապացույցներով հիմնավորված գործերը փոխանցվեն դատաքննության փուլ: Այս փուլում մեղադրյալի իրավունքների սահմանափակումը, հատկապես in absentia վարույթի պայմաններում, կարող է ունենալ անդառնալի հետևանքներ հետագա դատավարության արդարության համար:

Վերլուծությունը ցույց է տալիս, որ Հռոմի կանոնադրության գործող կարգավորումները չեն ապահովում հստակ և արդյունավետ մեխանիզմ՝ in absentia մեղադրանքների դեպքում մեղադրյալի համար de novo քննության իրավունքը երաշխավորելու համար: Սա հակասում է մարդու իրավունքների միջազգային իրավունքի այն հիմնարար սկզբունքին, համաձայն որի՝ նման խախտումը կարող է վերացվել միայն գործի էության լիարժեք նոր քննության միջոցով:

Ազգային մակարդակում, մասնավորապես Հայաստանի Հանրապետությունում, հեռակա վարույթի ներդրումը և դրա կիրառման պրակտիկան ևս վկայում են, որ առկա է de novo քննության անհամապատասխանություն դատական ակտերի կայունության և մեղադրյալի պաշտպանության իրավունքների միջև: Սակայն միջազգային չափանիշների լույսի ներքո ակնհայտ է, որ դատական ակտի կայունության սկզբունքը չի կարող գերակշռել արդար դատաքննության հիմնարար երաշխիքների նկատմամբ:

Ամփոփագիր: Մարդու իրավունքների միջազգային իրավունքի հիմնարար սկզբունքներից մեկն այն է, որ քրեական գործերով մեղադրվողներն ունեն իրավունք ներկա գտնվելու իրենց դեմ ընթացող դատավարությանը: Սույն հոդվածը ուսումնասիրում է, թե արդյոք Միջազգային քրեական դատարանում (ICC) մեղադրանքների հաստատման ընթացակարգը, երբ այն իրականացվում է մեղադրյալի բացակայությամբ (հոդված 61(2)), համապատասխանում է մարդու իրավունքների միջազգային իրավունքին: Հենվելով տարածաշրջանային մարդու իրավունքների դատարանների և ՄԱԿ-ի Մարդու իրավունքների հանձնաժողովի պրակտիկայի վրա, արձանագրվել է, որ եթե մեղադրյալը հետագայում ներկայանա դատարան, բայց չունենա իր գործի նոր ամբողջական քննության *(de novo)* իրավունք, ապա այդպիսի ընթացակարգը կհակասի մարդու իրավունքների միջազգային իրավունքի պահանջներին:

Annotation: One of the fundamental principles of international human rights law is that persons accused in criminal proceedings have the right to be present at their trial. This article examines whether the confirmation of charges procedure before the International Criminal Court, when conducted in the absence of the accused (Article 61(2)), is compatible with international human rights law. Drawing on the jurisprudence of regional human rights courts and the United Nations Human Rights Committee, it is argued that where an accused subsequently appears before the Court but is not afforded the right to a full retrial (de novo), such a procedure would be inconsistent with the requirements of international human rights law.

Аннотация. Одним из фундаментальных принципов международного права прав человека является право лица, обвиняемого в совершении преступления, присутствовать при судебном разбирательстве по своему делу. В настоящей статье рассматривается вопрос о том, соответствует ли процедура подтверждения обвинений в Международном уголовном суде, проводимая в отсутствие обвиняемого (статья 61(2) Римского статута), требованиям международного права прав человека.

Опираясь на практику региональных судов по правам человека, а также Комитета ООН по правам человека, автор приходит к выводу, что в тех случаях, когда обвиняемый впоследствии предстаёт перед Судом, но не получает права на новое полноценное рассмотрение дела по существу (*de novo*), подобная процедура может противоречить международным стандартам справедливого судебного разбирательства.

Բանալի բառեր *– Միջազգային քրեական դատարան, հեռակա դատավարություն, գործի նոր քննություն, պաշտպանության իրավունք, դատական ակտերի կայունություն, Հռոմի սփատուտ, Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարան:*

Keywords: *International Criminal Court, in absentia proceedings, de novo review, right to defence, stability of judicial decisions, Rome Statute, European Court of Human Rights.*

Ключевые слова: *Международный уголовный суд, заочное производство, новое рассмотрение дела, право на защиту, стабильность судебных актов, Римский статут, Европейский суд по правам человека.*

Օգտագործված գրականության ցանկ:

1. T. Marauhn, 'The Right of the Accused to Be Tried in His or Her Presence', in D. Weissbrodt & R. Wolfrum (eds), The Right to a Fair Trial (Springer 1997), 764:
2. W. A. Schabas, The International Criminal Court, A Commentary (2nd edn, OUP 2016), 964– 65:
3. STL, 'Explanatory Memorandum by the Tribunal's President to Rules of Procedure and Evidence' (2009), §35; Տես նաև §§ 36, 39.
4. A. Clooney and P. Webb, The Right to a Fair Trial in International Law (Oxford University Press, 2021) p. 447:
5. ECtHR (GC), Zana v. Turkey (69/ 1996/ 688/ 880), 25 November 1997, §68:
6. ECtHR, Poitrimol v. France (App. no. 14032/ 88), 23 November 1993, §35. Տես նաև ECtHR, Sigurþórsson v. Iceland (App. no. 38797/ 17), 16 July 2019, §42; ECtHR, Lazu v. Republic of Moldova (App. no. 46182/ 08), 5 July 2016, §42. Cf. ECtHR, Popa v. Romania (App. no. 1814/ 11), 18 February 2020, §§45– 47. Տես հաջորդիվ ICC, Prosecutor v. Ruto et al. (ICC- 01/ 09- 01/ 11 OA 5), Judgment on the Appeal of the Prosecutor against the Decision of Trial Chamber V(a) of 18 June 2013 entitled 'Decision on Mr Ruto's Request for Excusal from Continuous Presence at Trial', 25 October 2013 (այսուհետ: 'ICC Ruto Appeal Judgment of 25 October 2013'), §§47– 49:
7. ECtHR, Colozza v. Italy (App. no. 9024/ 80), 12 February 1985, §27. See also ECtHR (GC), Hermi v. Italy (App. no. 18114/ 02), 18 October 2006, §§58– 59; ECtHR (GC), Sejdovic v. Italy (App. no. 56581/ 00), 1 March 2006, §81; ECtHR, T. v. Italy (App. no. 14104/ 88), 12 October 1992, §26; ECtHR, Brozicek v. Italy (App. no. 10964/ 84), 19 December 1989, §45 (as evidenced by the 'object and purpose of [Article 6] taken as a whole'). Տես նաև COE, Report of the Committee of Experts on Human Rights to the Committee of Ministers (1970) H(70)7, 39:
8. ECtHR, Stoichkov v. Bulgaria (App. no. 9808/ 02), 24 March 2005, §56:
9. Directive (EU) 2016/ 343 of the European Parliament and of the Council of 9 March 2016 on the strengthening of certain aspects of the presumption of innocence and of the right to be present at the trial in criminal proceedings (hereinafter: 'EU Presence Directive') Art. 8(1). See also §33: IACtHR, Herrera Espinoza v. Ecuador (Series C, no. 316), 1 September 2016, §174, Տես նաև՝ IACtHR, Constitutional Tribunal v. Ecuador (Series C, no. 268), 28 August 2013, §181:
10. IACtHR, Apitz Barbera v. Venezuela (Series C, no. 182), 5 August 2008, §75. Տես նաև IACtHR, Palamara-Iribarne v. Chile (Series C, no. 135), 22 November 2005, §167:
11. C. H. Wheeler, 'Right or Duty? Is the Accused's Presence at Trial a Right or a Duty Under International Criminal Law?' (2017) 28 Criminal Law Forum 99, 101ff:
12. HRC, General Comment No. 32 (2007), §36. Տես նաև HRC, Mbenge v. Democratic Republic of the Congo (Comm. no. 16/ 1977), 25 March 1983, §14.1:
13. ECtHR, Neziraj v. Germany (App. no. 30804/ 07), 8 November 2012, §47; ECtHR, Poitrimol v. France (App. no. 14032/ 88), 23 November 1993, §35:
14. ECtHR, Poitrimol v. France (App. no. 14032/ 88), 23 November 1993, §35; ECtHR, Cani v. Albania (App. no. 11006/ 06), 6 March 2012, §49; ECtHR, Pietiläinen v. Finland (App. no. 13566/ 06), 22 September 2009, §31;

ECtHR, Stoichkov v. Bulgaria (App. no. 9808/ 02), 24 March 2005, §55:

15. ECtHR (GC), Sejdovic v. Italy (App. no. 56581/ 00), 1 March 2006, §92. See also ECtHR, Cani v. Albania App. no. 11006/ 06), 6 March 2012, §49; ECtHR, Pietiläinen v. Finland (App. no. 13566/ 06), 22 September 2009, §31;

16. ECtHR, Stoichkov v. Bulgaria (App. no. 9808/ 02), 24 March 2005, §55; ECtHR, Poitrimol v. France (App. no. 14032/ 88), 23 November 1993, §35:

17. ICTR, Prosecutor v. Nahimana et al. (ICTR- 99- 52- A), Judgment, 28 November 2007 (hereinafter: 'ICTR Nahimana Appeal Judgment of 28 November 2007'), §§94– 116:

18. ICC Ruto Decision of 18 June 2013, §§35, 37 (citing ECtHR jurisprudence in n 6); ICTR Nahimana Appeal Judgment of 28 November 2007, §107:

19. ICC, Prosecutor v. Gbagbo et al. (ICC- 02/ 11- 01/ 15- 1355- Red):

20. ICC RPE Rule 134quater; ICC, Prosecutor v. Kenyatta (ICC- 01/ 09- 02/ 11):

21. HRC, Mbenge v. Democratic Republic of the Congo (Comm. no. 16/ 1977), 25 March 1983, §14.1:

22. ECtHR (GC), Sejdovic v. Italy (App. no. 56581/ 00), 1 March 2006, §82: HRC, Maleki v. Italy (Comm. no. 699/ 1996), 15 July 1999, §§9.2– 9.4; ECtHR (GC), Sejdovic v. Italy (App. no. 56581/ 00), 1 March 2006, §§81– 95:

23. Situation in The Republic of Uganda in the case of the Prosecutor v. Joseph Kony, ICC-02/04-01/05 12 December 2024:

24. Decision on the Prosecutor's Appeal against the 'Decision on the Prosecution's Request to Amend the Updated Document Containing the Charges pursuant to Article 61(9) of the Statute', Ruto and Sang (ICC-01/09-01/11-1123), Appeals Chamber, 13 December 2013, § 29; Judgment on the Appeal of Mr Jean-Pierre Bemba Gombo against Trial Chamber III's 'Judgment pursuant to Article 74 of the Statute', Bemba (ICC-01/05-01/08-3636-Red), Appeals Chamber, 8 June 2018, §§ 114–115:

25. Ruto and Sang OA5 Judgment, supra note 31, § 54.

26. HRC, Maleki v. Italy (Comm. no. 699/ 1996), 15 July 1999, §9.5 (violation of Art. 14(1)). See also HRC, Concluding Observations, Croatia (2009) UN Doc. CCPR/ C/ HRV/ CO/ 2, §11; ECtHR, Maksimov v Azerbaijan (App. no. 38228/ 05), 8 October 2009, §46 and operative provisions (violation of Art. 6(1)); ECtHR (GC), Sejdovic v. Italy (App. no. 56581/ 00), 1 March 2006, §§82, 86 (violation of Art. 6(1)); ECtHR, Colozza v. Italy (App. no. 9024/80), 12 February 1985, §29 (violation of Art. 6(1)):

27. ACmHPR Principles on Fair Trial in Africa Principle N(6)(c)(ii). Տե՛ս նաև CoM of the COE Resolution (75)11 on the criteria governing proceedings held in the absence of the accused, 21 May 1975, §§1– 9:

28. Մանուկ Խաչատրյանի գործով Վճռաբեկ դատարանի 2024 թվականի հունիսի 7-ի թիվ ԵԴ/0363/01/22 որոշումը:

29. ՀՀ քրեական դատավարության նոր օրենսգրքի հայեցակարգային լուծում-ների, նորարարական մոտեցումների և հիմնական ինստիտուտների մեկնաբանման գործնական ուղեցույց, 2022 թ., էջ 606:

30. Sejdovic v. Italy (App. no. 56581/ 00), 1 March 2006, §121:

Վ. Սուքիասյան – Հայ-Ռուսական համալսարանի իրավունքի ինստիտուտի քրեական իրավունքի և քրեական դատավարության իրավունքի ամբիոնի դասախոս, ի.գ.թ, էլփոստ՝ varazdatsukiasyan@gmail.com:

Ներկայացվել է խմբագրություն 05.05.2026 թ., տրվել է գրախոսության 05.05.2026 թ., երաշխավորվել է ՀՀ Վճռաբեկ դատարանի հակակոռուպցիոն պալատի կոռուպցիոն հանցագործությունների քննության դատական կազմի դատավոր, ՀՀ վաստակավոր իրավաբան, ի.գ.թ. Ե. Դանիելյանի կողմից, ընդունվել է տպագրության 02.07.2026 թ.: